

Ochrana lučních sadů v Sasku

Seminář pro veřejnost s výukou řezu stromů.

Český svaz ochránců přírody zahájil v letošním roce práci na projektu Ovocná krajina pro klimatickou změnu a biodiverzitu (OKliBio). Cílem tohoto projektu je zachovat staré odrůdy ovocných stromů, zlepšit stav alejí i sadů a posílit tak biologickou rozmanitost zemědělské krajiny. Projekt je zaměřen na přeshraniční spolupráci a výměnu zkušeností, osvětou chce zlepšit péči o ovocné stromy ve volné krajině, ukázat na možnost využití produktů z ovoce a zajistit dlouhodobou udržitelnost ovocných výsadeb.

TEXT MICHAL PAŠEK,
ADINA BERENIKA NĚMCOVÁ,
FOTO MARTIN LÍPA

Projekt navazuje na odborný program ČSOP Oživení starých odrůd. Partnerskými organizacemi projektu jsou Leibniz-Institut für ökologische Raumentwicklung z Drážďan, Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem a Landschaftspflegeverband Sächsische Schweiz – Osterzgebirge se sídlem v Ulberndorfu. V České republice je projekt realizován na území Karlovarského, Ústeckého a Libereckého kraje. Ve Svobodném státu Sasko (Německo) se zaměřujeme na zemský okres Sächsische Schweiz – Osterzgebirge. Více o projektu naleznete na webových stránkách www.stareodrudy.cz.

Co jsou Streuobstwiesen?

Němčinou nyní běžně používaný termín Streuobstwiesen nemá v češtině

odpovídající přesný ekvivalent (doslova posypaná ovocná louka). Pro podobné biotopy se ne zcela přesně používají výrazy jako extenzivní sad, vysokokmenný sad, krajínotvorný sad, funkční výsadba ovocných dřevin či zatravněné výsadby vysokých ovocných stromů. Ačkoliv není v našem prostředí tak zavedený, je vhodnějším a vystihujícím výrazem označení luční sad.

Luční sady jsou tradiční kulturní biotopy kombinující ovocné stromy pěstované v kmenném tvaru (polokmen, vysokokmen) s travobylinným podrostem. Jedná se často o velmi cenné biotopy s významem pro biodiverzitu (stromy, rostliny bylinného patra, houby, bezobratlí, ptáci) a také v neposlední řadě pro zachování starých a regionálních ovocných odrůd. Způsobem využití bylinného patra může být pastva nebo kosení či jejich kombinace.

Na rozdíl od České republiky jsou v Sasku luční sady (Streuobstwiesen)

vyhlášeny jako biotopy chráněné zákonem. Konkrétně Saským zákonem o ochraně přírody (SächsNatSchG) i spolkovým zákonem o ochraně přírody (BNatSchG). Detaily ochrany stanovují jednotlivé spolkové země.

Podmínkou pro zařazení za chráněný biotop je, že musí obsahovat alespoň 10 ovocných stromů a pokrývat plochu minimálně 1 000 m², přičemž chráněny nemusí být nutně jednotlivé pozemky, ale souvislá populace stromů i přes hranice pozemků.

Pro Sasko je odhadována existence cca 13 000 lučních sadů, o rozloze přibližně 5 900 hektarů. Jsou hodnoceny jako ohrožený až silně ohrožený typ biotopu.

Ohrožení lučních sadů

Přestože mají luční sady zákonnou ochranu v nějakém stupni v celém Německu, tato ochrana zatím není dostatečná. I tyto biotopy jsou vystaveny tlaku; jak postupná změna využití, tak konkurence o půdu nadále představují značné ohrožení. Němečtí odborníci poukazují na to, že ochrana biotopů může fungovat pouze tehdy, pokud je kontrolována a prosazována.

Veřejnost ovšem luční sady vnímá pozitivně a aktivity na jejich ochranu se setkávají se zájmem. Mimo estetické a užité hodnoty mají významnou krajinnotvornou hodnotu. Díky zvláštnímu klimatu, které panuje v lučních sadech, mají tyto lokality také pozitivní vliv na klima v okolí. Významná je i jejich protierozní funkce v krajině.

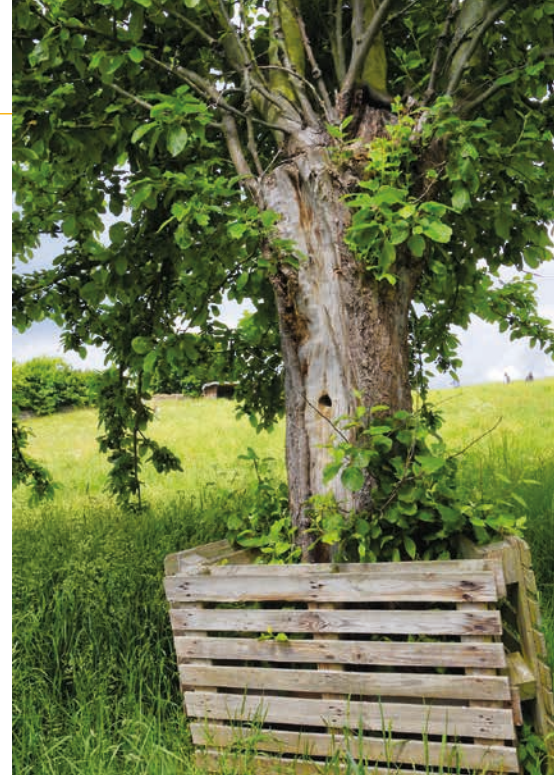
Nejčastějšími příčinami ohrožení biotopů lučních sadů jsou:

- úbytek ploch – požadavky na změnu využití území a likvidace biotopů,
- zanedbávání – některé sady nejsou pravidelně udržovány, stromy nejsou ošetřovány, výsadby neobnovovány a dochází tak k degradaci biotopu,
- vymizení starých odrůd – mnoho odrůd není užíváno, není poptávka nebo chybí tradiční znalosti na způsob využití jejich plodů,
- ekonomická neatraktivita – sklizeň vyšších stromů je náročná, obchodní požadavky na plody staré stromy často nesplňují, což snižuje motivaci pro jejich udržování.

Vláda Spolkové země Sasko proto podporuje výzkumné projekty na vypracování strategie pro lepší využití, údržbu, obnovu a ochranu těchto sadů. Podporuje také vlastní opatření pro ochranu, údržbu a obnovu lučních sadů. Např. program „Natürliches Erbe“ byl upraven tak, že zahrnuje jak podporu péče o mladé stromy, tak i sanace starších stromů.

Také existují projekty, které podporují výsadbu nových lučních sadů a využívání produktů (ovoce, mošty, cidery apod.) z těchto sadů, čímž se zvýší ekonomická hodnota tohoto typu krajiny. Ovoce z lučních sadů se stává neoficiální obchodní značkou pro produkty ekologické produkce.

V Sasku jsou velmi oblíbené ovocné slavnosti s ukázkami odrůd i jejich zpracování.

Sedláci v Sasku občas používají k ochraně stromů, co jim zrovna přijde pod ruku.

Zelený poklad

Ovocné sady patří ve svých různých formách pěstování k charakteristickým prvkům středoevropské kulturní krajiny. Co do druhové rozmanitosti jsou luční sady jedny z nejbohatších biotopů střední Evropy. Při správné péči se tam vyskytují desítky až stovky druhů rostlin, hmyzu, ptáků a hub.

Staré ovocné odrůdy nezářídka pěstované ve středoevropském regionu i stovky let, nabízejí genetický a výnosový potenciál i pro budoucnost. V celé střední Evropě je odhadem pěstováno asi 3 000 odrůd ovocných stromů. Ekonomický význam a využití v intenzivní produkci má asi 30 odrůd. Ostatní stále nalézají využití v lučních sadech, kde jejich specifické vlastnosti, odolnost vůči chorobám, přizpůsobení změnám klimatu mohou být sledovány a obohatit genofond budoucích odrůd ovoce.

V odlesněné intenzivně využívané zemědělské krajině představují luční sady často jediné zbývající přírodní biotopy. V mnoha regionech byly sady s volně rostoucími ovocnými stromy také charakteristickým prvkem krajiny i místem uchování tradic. Luční sady často hrají důležitou roli také jako místa pro poznávání přírody a environmentální výchovu.

*Autoři jsou spolurealizátory projektu
Ovocná krajina pro klimatickou
změnu a biodiverzitu.*

Kontakt: stareodrudy@csop.cz

